

The photograph captures the interior of the Hooilandse Kerk in Leiden. Two massive, light-colored stone columns stand prominently, supporting a high ceiling. A large, multi-paned window is visible in the background, allowing natural light to fill the space. In the foreground, a dark wooden table holds a clear glass. The floor is composed of large, dark stone tiles, some of which are covered by ornate, raised metal plates (grave markers). A wooden bench is partially visible in the background, and a small, colorful rooster sculpture is mounted on the wall to the right.

GRAFSTENEN IN DE HOOGLANDSE KERK

GRAFSTENEN IN DE HOOGLANDSE KERK

TEKST : JAAP DONKERS

LAY-OUT : HUIB ROELOFS

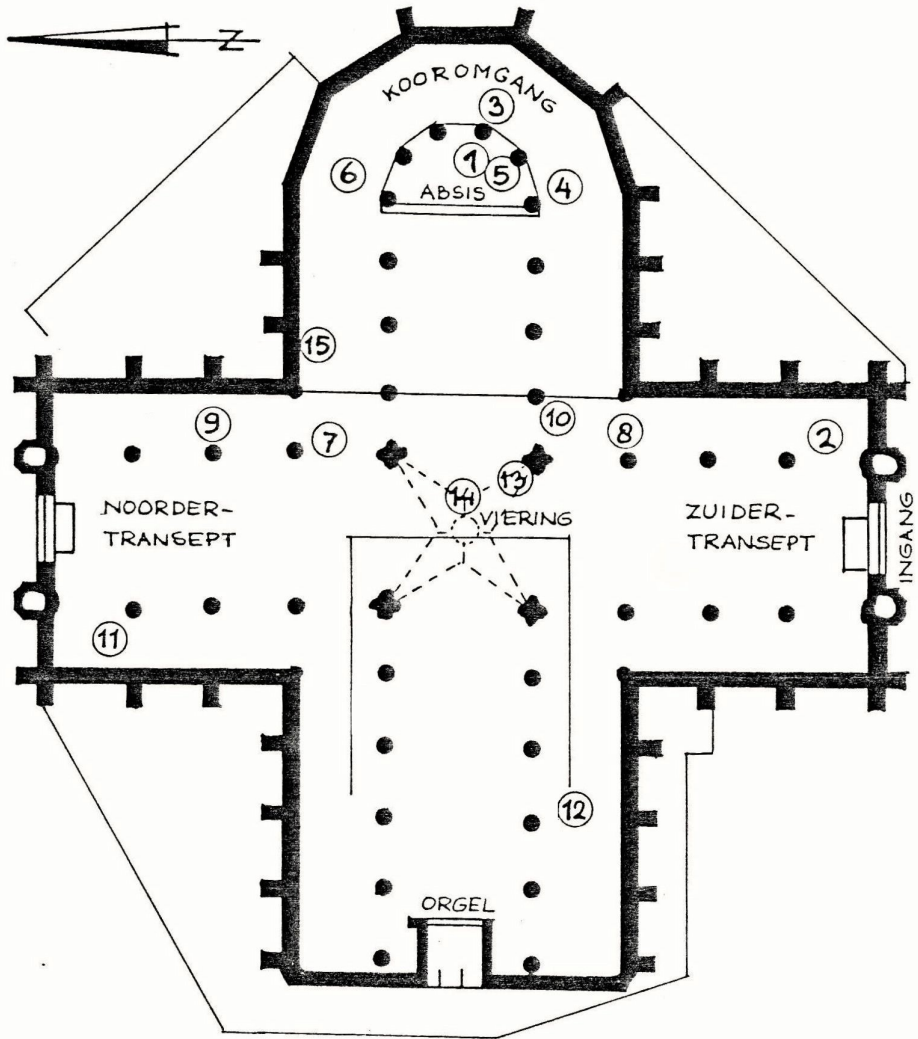
INLEIDING.

Omstreeks het jaar 650 na Chr., in de Merovingische tijd, kwam het christendom naar de lage landen. Vanaf die tijd werd er volgens de christelijke zeden begraven rondom de kerken. Dit heeft geduurd tot aan de vroege middeleeuwen, want toen ging men over tot het begraven in de kerken. De enige die tot dan toe in de kerk begraven lag was de patroonheilige waarnaar de kerk was vernoemd, dikwijls een martelaar.

Deze lag begraven in de crypte (een kelderruimte onder het hoofdaltaar).

Waarom ging men over tot het begraven in de kerken? Om een drietal redenen:

- De kerkhoven in die vroege tijd werden slecht onderhouden. Het was er een woestenij. De varkens liepen er vrij rond en de misdadigers vonden er een wijkplaats. Kortom, het was onveilig en ontrend.
- De tweede reden was dat men de strijdende kerk (de levenden) en de triomferende kerk (de ontslapenen) in de liturgie wilde samenvoegen tot één geheel. Een theologisch gegeven dat bij de wederkomst van Christus zullen de doden en de levenden Hem tegemoet gaan als één "Corpus Christi".
- Als derde reden kregen de "kerckmeesteren" inkomsten uit de verhuur of verkoop van de graven.

PLATTEGROND van de HOOGLANDSE KERK TE LEIDEN.

De nummers verwijzen naar de in de tekst genoemde grafstenen c.a.

HOOGLANDSE KERK.

De ligging van de graven is, als in alle kerken, Oost-West, d.w.z. men werd met het gelaat naar het oosten begraven. Daar komt na de duisternis de zon op, daar ligt Jerusalem. Daar ligt de hoop op herleving (opstanding). (zie foto op de omslag)

Het altaar was in de oude kerk het centrum en geen wonder dat de priesters rondom het altaar begraven werden. Meestal in de absis (gedeelte kooromgang), en de regenten vóór het altaar.

Het was een bevoorrechte plaats en daar vinden wij dan ook de grafkelders. (1)

De overige graven waren zandgraven en voor de armen was er een massagraf, de zogenaamde "slokop" in het zuidertransept. De kerkmeesters hielden de begrafenisboeken bij en daarin kwamen de eigen graven voor en de huurgraven. Dikwijls wisselden de graven van eigenaar als de familie was uitgestorven, of als de huur niet meer voldaan werd.

De grafstenen zijn gemaakt van hardsteen, dat voornamelijk uit de buurt van Namen in België werd aangevoerd.

Echter twee graven in het zuidertransept (2) worden gedekt door een zandstenen zerk. Het bijzondere is dat op de ene het Jeruzalemskruis voorkomt, hetgeen aangeeft dat hier òf een pelgrim òf een kruisridder begraven ligt.

Deze twee stenen dateren van vóór 1300 en zijn afkomstig uit de oude parochiekerk.

Zandstenen zerk met Jeruzalemskruis

Ook de grafsteen van Volrad von Plesse is van zandsteen (zie bladzijde 11).

Door de eeuwen heen hebben de grafstenen veel geleden.
Slijtage werd veroorzaakt door:

- Het verkeer in de kerk. Voetgangers, maar ook wagens gingen vrij in en uit; er was zelfs korenmarkt, maar ook andere openbare bijeenkomsten werden hier gehouden.
- In de Franse tijd zijn heel wat graven gehavend door het weghakken van wapens; immers men kende nu Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap, daarom weg met alles wat die gelijkheid van burgers ontkende o.a. door onderscheidingen aan te brengen
- Ook door het opnieuw verhuren of verkopen van de graven hebben de stenen schade ondervonden. Meer dan eens werd de grafsteen voor de nieuwe eigenaar "omgedraaid" en opnieuw bewerkt met de beitel.
- Als laatste oorzaak noemen wij de restauratie. De stenen zijn toen allemaal gelicht en naar buiten gebracht.

PRIESTERGRAVEN.

In de absis, maar ook in de kooromgang bevinden zich de priestergraven. Zij waren immers tijdens hun leven zo nauw verbonden met de eredienst rondom het altaar dat zij ook na hun dood deze positie zijn blijven innemen. De priestergraven zijn herkenbaar door de kelk met de hostie erboven, en het Latijnse randschrift. (3) Ook zien we een graf met de afbeelding van de 4 evangelisten op de hoeken, (4) en wel gesymboliseerd door de engel (Mattheus), de leeuw (Marcus), de os (Lukas) en de adelaar (Johannes). Deze symbolen grijpen terug op het visioen van de profeet Ezechiël (Ezechiël 1:1-15).

De kelk met hostie op een priestergraf. (3)

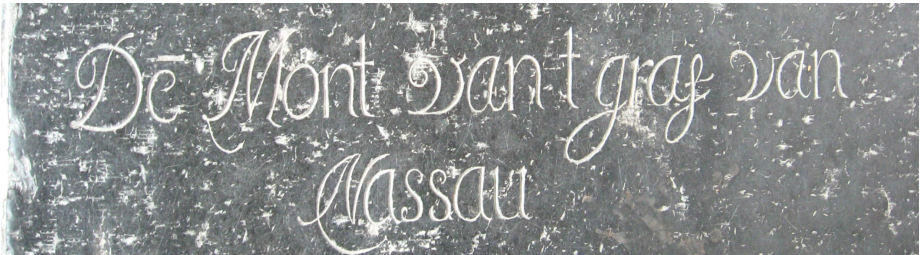
Twee van de symbolen van de evangelisten.

*Links de adelaar (Johannes) en rechts de engel (Mattheus)
(4).*

ADELLIJKE GRAVEN.

In de kerk bevindt zich ook het graf van Justinus van Nassau, een bastaardzoon van Willem van Oranje met zijn vrouw Anna de Merode.(1) Naast dit graf is een steen waarop staat: "De Mont van het graf van Nassau" (5), onder deze steen bevindt zich een trapje, dat leidt naar de grafkelder

Grafsteen van Volrad von Plesse

Volrad von Plesse geboren [mei 1560](#) , † Leiden [10 september 1631](#).

De schrijfwijze "Plesse" is in de 17e en de 18e eeuw tot en met heden in "Plessen" veranderd. Volrad von Plessen was aan de [universiteit van Greifswald verbonden](#) en van 1578 aan de [Universiteit van Heidelberg](#). In 1578 was hij Kurpfälzer Raad en kamerheer. Later werd hij benoemd aan de Hoge- en Geheime Raad en Minister van Staat. Onder andere was hij ambassadeur aan het Franse hof. Volrad von Plessen vergezelde [keurvorst Frederik IV](#) van de [Palts](#) in ballingschap naar Nederland. Hij was ook bekend als schrijver van politieke geschriften, waaronder "De teruggave van Chur Pfaltz Haus" (1629). Tijdens zijn tijd in Nederland werd hij [docent](#) van prins [Karl Ludwig](#)

Zandstenen grafsteen Volrad von Plessen (1)

De adellijke graven waren alle versierd met wapens, maar helaas zijn die weggehakt (6).

Aan de vorm kan men wel zien hoe oud die graven zijn, want in de heraldiek (wapenkunde) onderscheidt men:

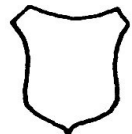
Gotische wapens

(13^e en 14^e eeuw)

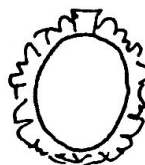
Renaissance wapens

(15^e en 16^e eeuw)

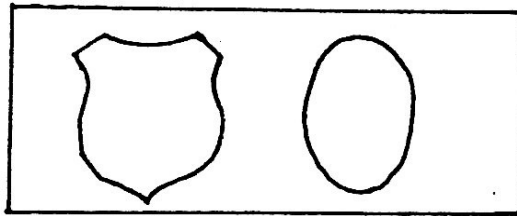

Barok wapens

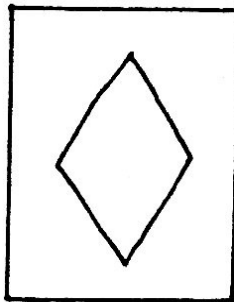
(17^e en 18^e eeuw)

Is in een graf een echtpaar begraven, dan is het wapen van de man links (voor zijn naast hem begraven vrouw rechts als een eerbetoon aan het hoofd van de familie) en het vrouwenwapen rechts.

De ongehuwde vrouw is heraldisch herkenbaar aan de ruitvorm van het wapen.

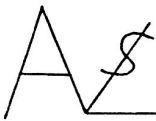
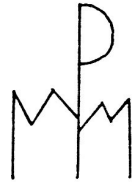
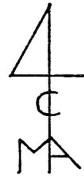
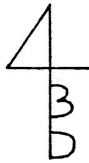
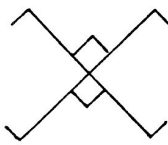

FAMILIEGRAVEN.

Verreweg de meeste graven zijn burgergraven. Zij vermelden de naam, dikwijls heel eenvoudig door "hier leyt begraven...." , of "starfden..." , of met het opschrift "expecto", dat is: "ik verwacht, ik zie tegemoet" (nl. de jongste dag.)

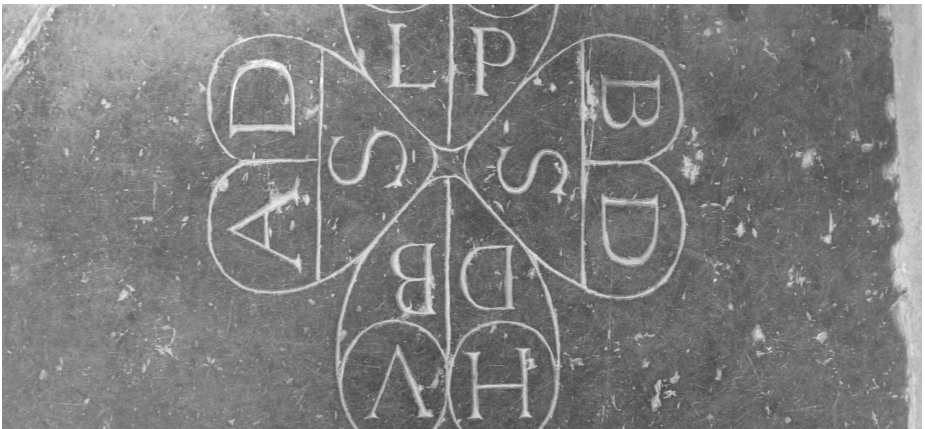
Naast namen ziet men ook veel huismerken en initialen:

In veel initialen zijn de symbolen van geloof, hoop en liefde verwerkt. (deel van een hart, het kruis en het anker).

Op sommige graven komt het klaverblad (7) voor, een oud Iers teken dat de drieëenheid Gods aanduidt. Zo verklaarde St. Patrick op eenvoudige wijze aan de Kelten hoe zij zich Vader, Zoon en Heilige Geest als drieëenheid moesten voorstellen.

Vlakbij de pilaar ten zuid-oosten van de viering (8) is een graf te zien van 2 broers en 2 zwagers met hun echtgenoten.

Zulke familiegraven kwamen veel voor omdat na het "schudden" het graf weer in gebruik kon worden genomen.

Twee graven geven aan wat het beroep van de overledene is geweest. Op het graf van Pelgrom (9) zien we een retort afgebeeld, destillatiekolf bij scheikunde; deze man was laborant (amanuensis).

Het andere draagt een gestileerde roskam (10), dus ligt er of een stalhouder of een paardenfokker begraven.

De grafsteen met het retort van Jan Pelgrom.

Tekst op de grafsteen van Jan Pelgrom:

CHEMIE KONST MET GEVAAREN
 HEB IK RUIM DERTIG JAAREN
 BLOEIEND EN MET VLYT
 VOL VUURS MYN GEESTVERMOGEN
 BY NOOIT VERVELEND POOGEN
 AAN HET RETORT GEWYD
 ‘K HEB JA MYN LOON GENOOTEN
 ‘K ZEG DIT MET DANKBAARHEID
 MAAR DAT IK BEN VERSTOOTEN
 DOOR DE UNIVERSITEIT
 DAT HEB IK VAAK BESCHREID
 JAN PELGROM PHZ
 OVERLEDEN DEN 18
 BEGRAVEN DEN 23
 NOVEMBER 1801
 OUD RUIM 66 JAAR

(GRAF) 47

Slechts één graf draagt een bijbelse afbeelding, nl. in het noordertransept, waar Jezus met de Samaritaanse vrouw is afgebeeld. (11)

Verder komt er een vijfpuntige ster (geen Davidsster) voor op een zerk, als symbool van de wedergeboren mens, de nieuwe mens (12).

STEENHOUWERSMERKEN.

Tot slot nog iets over de steenhouwersmerken. Een viertal steenhouwers hebben hun "visitekaartjes" achtergelaten in de vorm van hun merken.

De betekenis van de andere tekens is nogal verwarrend, maar het zijn aanduidingen hoe de leidingen in de vloeren lopen van verwarming, electra enz.

Na 1813 werd er niet meer in de kerken begraven omdat men vreesde "miasmen" (uitdampingen door rottende stoffen) in te ademen door de lijkklucht. Er werd toen op de bolwerken nog begraven en ter vervanging van de inkomsten kreeg de Hervormde Kerk de Groenesteeg toegewezen als nieuwe begraafplaats.

Opmerkelijk was bij de restauratie het grote aantal breukbanden (stalen) die gevonden werden, alsmede dat veel doden een munt in de mond hadden (veergeld voor Charon om de doodsrivier over te steken) en munten die op oogleden waren gelegd, waardoor vrij nauwkeurig het jaar van begraven kon worden aangegeven.

De zerken liggen op enkele na niet meer op de oorspronkelijke plek, omdat bij de laatste restauratie het schip van de kerk zerkenvrij werd gemaakt en de overige naar believen zijn ingepast.

MEMORIETAFELS.

Behalve grafstenen zijn er in de Hooglandse Kerk ook enige memorietafels te vinden, gedenkborden ter ere van een beroemd persoon. Bovenstaande foto toont de memorietafel van burgemeester Van der Werf, de bekende burgemeester uit de tijd van Leidens Beleg en Ontzet (13).

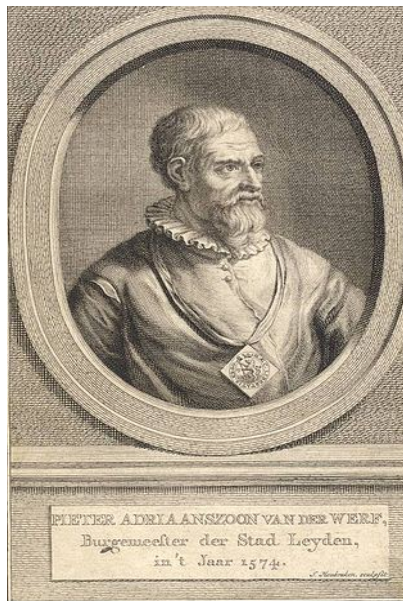
De vertaling van de Latijnse tekst luidt:

PETRO HADRIANI WERVIO.

JOHAN, PIETER EN ADRIAAN VAN ASSENDELFT,
 ZONEN VAN BARTHOLOMEUS, HEBBEN DIT
 MARMEREN GEDENKSTUK HIER DOEN STELLEN TER
 ERE VAN HUN GROOTVADER PIETER
 ADRIAANSZON VAN DER WERF, DIE VELE
 GEVAREN HEEFT UITGESTAAN TOT WELZIJN VAN
 ZIJN VADERLAND; DIE VELE AMBTEN IN DIT
 GEMENEBEST HEEFT BEKLEED; DIE TWAAALFMAAL
 BURGEMEESTER VAN LEIDEN WAS EN TWEEMAAL
 EEN WAARDIG LID VAN DE STATEN VAN HOLLAND.
 AAN WIENS STANDVASTIGHEID DE STAD TIJDENS
 ZIJN BURGERMEESTERSCHAP TWEEMAAL
 BELEGERD ZIJNDE, VERSCHULDIGD IS, DAT ZIJ
 KLOEKMOEDIG HEEFT VERDRAGEN DE SPANJAARD,
 DE PEST, DE HONGER, ONDER MUITEN VAN
 BURGERIJ, VAN HET GRAUW EN DE
 KRIJGSKNECHTEN.
 HIJ WERD IN LEIDEN GEBOREN IN HET JAAR 1529 EN
 IS ALDAAR OVERLEDEN IN HET JAAR 1604.
 HIJ HEEFT TOT ECHTGENOTE GEHAD MARIA DUYST
 VAN VOORHOUT, DOCHTER VAN FRANS.

Grafsteen van Burgemeester Van der Werf. (14)

De andere memorietafel is die van Zacharia Culbio Solmensi. Dezeis te vinden in de noordelijke kooromgang van de kerk (15).

De vertaling van deze memorietafel:

ZACHARIA CULBIO SOLMENSI.

AAN DE BEROEMDE RECHTSGELEERDE, ZACHARIAS CULBIUS VAN SOLMS, DIE GEWEEST IS DE GEHEIMSCHRIJVER VAN HENDRIK DE VIERDE, KONING VAN FRANKRIJK EN NAVARRE, EN VAN FREDERIK, KEURVORST VAN DE PALTS, ALSMEDE BESTUURDER DER STUDIËN EN GEHEIME RAAD IN GEESTELIJKE ZAKEN VAN FREDERIK DE VIJFDE, TOEN KONING VAN BOHEMEN.

BEROEMD OM ZIJN GODSVRUCHT, LIEFDE VOOR ZIJN VORSTEN EN BELEEFDHEID JEGENS EEN IEDER. ZIJN ERFGENAAM, ZACHARIAS HOMBERG, HEEFT TER NAGEDACHTENIS EN TEN TEKEN VAN DANKBAARHEID, VOOR ZIJN OUD-OOM, AAN WIE HIJ VEEL VERSCHULDIGD WAS, EN TE LEIDEN DE 25^E APRIL IN HET JAAR VAN CHRISTUS 1633, IN DE OUDERDOM VAN TACHTIG JAREN IS OVERLEDEN, DIT GEDENKTEKEN GESTELD.

